

IDŐSEK ÉVE 2002 MAKÓ

Sziesta Idősek Lapja

VI. évfolyam 5. szám

2007. május

Szellős, avagy Ferdinánd hava vagy talán csak május?

Sajnáljuk, hogy az előző számban megjelent rejtvény megoldását senki sem küldte be. Pedig milyen szép lett volna, ha néhányan már ezt a számot is a helyes megfejtő jogán kapták volna meg – ingyen. No, de hamarosan fény derül mindenre.

A megfejtés alapja az, hogy miért használunk idegen (latin) eredetű, illetve a kereszténységhez, pontosabban a római katolikus egyházhöz kapcsolódó hónapneveket?

Ez a gondolat már több mint 400 évvel ezelőtt felvetődött. Azóta is fel-fel bukkan, de a „nagy áttörés” rendre elmarad.

Sylvester János a XVI. század elején született. Tőle származik az első magyar nyelvű nyomtatvány szövege (1527). 1541-ben lefordította az Új-testamentumot, 1531-ben pedig kiadta a Grammatica Hungarot. Az utóbbi egy latin nyelvű magyar nyelvtan volt, amelyben Sylvester új hónapneveket ajánl, idegenkedve a „pápista” elnevezésektől.

A változtatások három formáját javasolja:

1. Az évszakokról való névadások: tél első, tél második, tél harmad, tavasz első, tavasz második, tavasz harmad stb. hava.

2. Sorszámos elnevezés, a kezdeti római szokásoknak megfelelően. Úgy látszik, hogy a gondolat életképes maradt, bár lehet, hogy ezt nem is tekintjük elnevezésnek.

3. Az ajánlat során költői leírásokra, a klasszikusoknál található jellemzésekre hivatkozik. Így születtek az alábbi hónapnevek:

január: Fő hó (Eröss hó); február: Fagy hó; március: Fű hó; április: Ki nyíló hó; május: Első gyümölcsű hó; június: Kaszáló hó; július: Hew hó (arató hó); augusztus: Szőlő irtelő hó; szeptember: Szőlő szedő hó; október: Bor wető hó; november: Borlátogató hó; december: Vigan lakó hó.

Ráth Mátyás 1780-ban indította el az első magyar nyelvű újságot, a Magyar Hírmondót. Ennek egyik szerkesztője volt Révai Miklós, a Nagyszentmiklóson született nyelvész.

Ennek 1786-i évfolyamának egyik számában jelent meg Bartzafalvi Szabó Dávid javaslata a hónapnevek „magyarítására”. Ezek sorrendben (a szokásos elnevezések és sorszámozás mellőzésével) a következők:

zúzoros vagy zúzos; enyheges vagy enyhés; olvanos vagy olvasztó; nyilonos vagy nyíló; zöldönös vagy zöld; termenes termő; kalászos vagy kalászos; hévenes vagy heves; gyümölcsönös vagy

gyümölcsös; mustonos vagy mustos; dúzoros (gémberes) vagy gémbes; fagyláros vagy fagyos.

Érdeemes egy kis kitérőben megismerkedni Bartzafalvi Szabó Dáviddal, a „legerőszakosabb nyelvújítóval”.

1753-ban, vagy 1755-ben született Bodrogkeresztúron, és 1828. március 20-án halt meg Sárospatakon, ahol matematikát és fizikát tanított.

Erős nemzeti érzés élt benne, ezért mindent magyarul akart kifejezni, szinte nagyüzemi módon üzte a „szócínálást”. Egyetlen – amúgy gyenge – regénye tele van új, addig soha nem hallott szavakkal. Ezek közül mintegy ötvenet ma is használunk. A példa kedvéért írok le néhányat: belváros, esernyő, mondat, művész, olvasmány, uradalom, cím, ima, tábornok. De az őrmész (őrálló), a gondolyag (fogalom) hasonló sorsra jutottak, mint az előbb olvasott zöldönös, mustonos és társaik. A nyelvújításban mértékadó Kazinczy nem lelkesedett Bartzafalvi „idétlen, vakmerő” tevékenységéért.

1789-ben egy Rajnis nevű buzgó nyelvújító a zoadikus, azaz állatövi jegyek használatát javasolta.

Ezek mai elnevezését – gondolom – mindenki ismeri, hiszen nem létezik újság a bugyuta tartalmú primitív horoszkópok nélkül.

A szerző a kor szokásának megfelelően „deák” versformába szedte össze nagy ötletét:

Kos, Bika, Kettős, Rák, az Oroszlán, Szűz jegyek és még

Mérték, Skorpi, Nyilas, Bak, Vízöntő, Halak együtt

Érdekes módon Kazinczy ezt az újítást elfogadta. Használatuk annak ellenére sem terjedt el, hogy Fabchich József a népszerűsítés érdekében hexameterbe szedte őket:

Kos, Bika és Ikrék, Rák, Szűz, de előtte Oroszlán, Mérték, Skorpió, Nyil, Bak, Vízöntővel, Halakkal

Verselőnk Kőszegen született 1753. márciusában, és Győrött halt meg 1809. december 23-án. Erősen magyar érzelmű pap volt, Rajnis és Révai barátja. Jellemző, hogy magyaros papi ruhában járt, az iskolában magyarul tanított. Az idegen szavakat üldözte, és lelkesen gyűjtötte a tájszókat, népies kifejezéseket. Jelentéktelen alkalmi versikéket írt, viszont a görög klasszikusok fordításával nagyot alkotott. Bár ezek az írások tele vannak fordító szeretlen nyelvi újításaival, de tény, hogy ő indította el a görög remekírók műveinek átültetését magyar nyelvre.

A javasolt elnevezések elterjedésének valószínű-

leg az is gátja volt, hogy az állatövi jelek váltása nem a hónapok elejére, hanem általában 21-ére esik.

Sándor István (1756. augusztus 18. Luka (Nyitra megye) – 1815. március. 29. Bécs) bibliográfus, kellemes író, nagy utazó, és nem utolsó sorban nyelvtudomány-népszerűsítő, szintén új hónapnevekkel rukkolt elő 1791-ben. Ezek sokkal egyszerűbbek voltak, mint a korábbiak:

jég- köd- sár- eső- kedv- nyár- kenyér- gyümölcs- ősz- bor- szél- tél- **hava**

Bartzafalvi és Sándor István magyarító törekvése nem eredeti gondolatokon, hanem a németek hasonló irányú mozgalmán alapul. A wittenbergi egyetemen hallhatták a német elnevezéseket. Sándor István is a németek példájára hivatkozik, amikor új hónapneveivel „a” jövődő Magyar Világnak” akar tetszeni. Elnevezéseinek egy része a német hónapnevek egyszerű fordítása. Alljon itt egy német hónapnév-sorozat is. Lehet csemegézni!

(winter- hornung- lenz- oster- wonne- brachheu- aehren (ernte)- herbst- wein- windheiliegen-monat)

A római számokkal történő jelölésre 1833-ban tettek „hivatalos” javaslatot. Ez napjainkig meg is maradt, de érdekes, hogy csak Magyarországon terjedt el.

Rumy Károly javaslatának alapja a Sylveszter-féle elképzelés volt:

fő, vagy hideg; olvasztó; fű, vagy bimbó; kinyíló vagy csírázó; virág vagy gyönyör (kaszáló?); hév, vagy arató; szőlő irtelő; gyümölcs vagy ősz; bor; köd; havas.

Rumy Károly 1780. november 18-án született Iglón, és Esztergomban halt meg 1847. április 5-én.

Nem hivatásos nyelvész, hanem gazdasági tanár és író volt. Lőcsén, Iglón, majd a keszthelyi Georgikonban tanított. Evangélikus, majd áttérése után katolikus felsőbb iskolákban is dolgozott.

Több, különböző témával foglalkozó könyve jelent meg. Talán ez a legérdekesebb című: Újonnan felfedezett módja a loéletésnek széna nélkül (Kassa 1833)

Holéczy Mihály 1883-ban „szerény tartózkodással” az alábbiakat ajánlotta:

1. jeges; 2. erős; 3. langyos; 4. vegyes; 5. szellős; 6. harmatos; 7. poros; 8. heves; 9. deres; 10. ködös; 11. fagyos; 12. havas

(folytatás a 5. oldalon)

Szentpéteri János

A POFON

Elméláztam. Valami visszafelé vitt. Néztam a falon előttem lógó megkopott, dúsan díszített, itt-ott sérült képkeretet és benne a múltamat. Hárman voltunk, most egyedül vagyok. Apámat korán elragadta a halál és elvitte anyámat is. Beszélgetünk. A tekintetemmel simogatom a képet, szavak törnek elő a számból, az arcomat az érzelmek formázzák. – Emlékeztek? A gyönyörű ezüst kosárra a sok-sok virággal? A boldogságra, amit a meglepetéssel okoztam? Mintha bólogatnának. A fotósra, aminek az eredménye itt lóg előttem. – Mosolygok, és valamiért most apámra figyelek jobban.

Nézem a délceg tartását, a szigorú és mégis szeretetet sugárzó tekintetét. Az okos homlokát, a gyönyörű, bogárfeke haját. A büszkeségét, amiért sokszor megszólták. Kemény ember volt! – bólogatok. Nem tűrte a vitát és a rossz hangú beszédet sem. Nem ivott, nem verekedett, de hirtelen volt. Nagy ritkán szaladt el a keze muszájból – mint mondta, és akkor is csak engem legyintett.

Vasárnap volt, emlékszem. Kerékpárgumit ragasztott az udvaron és papucsokat rakott fel a külsőre. Feszítette, szorította, felfújta, leeresztette belőle a levegőt. Erőlködött, hangtalanul mozgott a szája. Fordított a keréken, ütögette a földhöz. Verte ököllel. Csak nem igazodott. – Az anyád keserves... – üvöltötte és eldobta. Utána rohant, káromkodott, beletaposott a küllőkbe. Anyám megleszte és húzott engem is a kiskonyha ablakához. Hangosan kacagtunk, de nem mertünk kimenni. Aztán a kivágott eperfa tuskójára ült, nézte, igazgatta az összekuszálódott küllőket, és keserves képpel csóválta a fejét.

– Most mán nyugodt! Nem baj, hogy dupla munkát csinált magának. Lényeg, hogy úgy érzi, légyőzte a kereket – nevetett anyám és a számba nyomta a csirke főtt zúzáját.

– Hol az az átkozott küllőhúzó? – tört be apám a folyosóra.

– Ahová tötted.

– Ha tudnám, ott keresném! – rángatta ki a szerszámos ládákat.

Ebéd után szótlanul kiment és küllőzött késő estig.

– Jól megjavítottad, apukám! – cukkolta a mama.

– Juci! Né mérgesíts, mert neköd is küllőt csavarok a fenekedbe.

Nagyot nevettem, akkor még nem gondoltam, hogy pár nap múlva majdnem végzetes tragédiát él át a család.

Szegedről iskolából jöttem haza. Apám a konyhában az asztalnál olvasott. Imádta a könyveket. Különösen Erdély történetét, a szabadságharcot, Napóleont és a vele kapcsolatos regényeket szerette nagyon. A mama nagyiekhöz ment és megkérte apámat, hogy meleg étellel várjon késő délután. Az öregem belevesztett a történelembe, elfelejtett tüzet gyújtani. Szépen kezdődött a találkozás.

– Kezit csókolom, apukám! Mit olvas?

– Rákóczit és a szabadságharcát.

– A mama?

– Elmönt. Az étel ott van a tűzhelyen – mondta és újra belefelejtkezett a könyvbe.

Levettem az edényről a fedőt és előntötte a fejemet a vér. – Dermedt az egész! Annyira sé képes, hogy mögmelegítse. Tudja, hogy csak uzsonnát öszök egész nap – dühöngtem és levágtam a fedőt.

Apám hitetlenkedve nézett rám. – Gyújts alá. Azt a pár percöt kibírod.

– Miért nem gyútott maga? Sömmi dóga, egész nap csak ül és olvas.

Letette a könyvet.

– Hogy beszélsz velem?

– Úgy! – vágtam oda és ellenségesen szembefordultam. Majd' elrepített a pofonja. Megtántorodtam, millió csillag ragyogott a szemeim előtt. Ökölbe szorult a kezem. A józan eszemet belepte a köd. Felé léptem. Olyan megalázást éreztem, amelyet még soha. Az arca elváltozott. Bizonytalanság vagy félelem futott át rajta. Pengett a feszültség kötele. Remeggett.

– Úgy üss mög, hogy ennek a háznak a kapuja örökre bezárul előtted.

Álltunk és néztük egymást. Mindketten tudtuk, ha most nekiindulok, mint aktív birkózó, elsöpröm apámat. A rossz biztatott, a jó szelíden fékezett. Mintha Isten fogta volna le a kezemet. Szinte hallottam Szabó pap intó szavait a hittanóráról: „Tiszteld apádat és anyádat, hogy hosszú ideig éljenek a földön.” Az izmam-ellazultak, a köd felszállt az agyamból. Könny szökött a szemeimbe és elrohantam anyám után. Nem tudom, milyen

voltam. Mit látott rajtam? Nem mondtam semmit, és mégis rákérdezett.

– Mögütött? – rohant hozzám.

Bólogattam.

Rémület ült ki az arcára. – Visszaütöt-tél? – zokogott fel.

– Nem! De kicsin múltott.

– Drága kisfiam! Csak hogy nem tetted. Tudod, hirtelen, de aztán mögbánja. Szeret bennünket, röndös embör – sírdogált.

– Pár hét múlva befejezem az iskolát, és úgy bánik velem, mint egy szaros gyerekkal – gyengültem el.

– Möglátod nem tözsi többet. Hidd el, tudja, hogy túlszaladt.

Napokig csak kerülgettük egymást. Ha muszáj volt, beszélünk, ha nem, mindenki csinálta a dolgát.

– Hónap ólat kéne javítani. Jó lenne, ha segítenél – lépett be a szobámba.

– Hánykor?

– Röggeli után – mondta és kiment.

Beszélt, beszélt. Szidta a disznókat. Átkozta a kocát, hogy feldúrja a téglákat. Hallgattam, de nem válaszoltam. Szögeltem, kevertem a cementet, tartottam a léceket. Anyám néha megnézett bennünket, sóhajtott, de szólni nem mert. Őlte, gyilkolta apám magát. Látszott rajta, hogy mondana valamit, de nem jött ki a száján. Eldobta a kalapácsot és odafor-dult.

– Löhét, hogy elkapott a hirtelen és túllőttem a célon. De azt né várd tülem, hogy bocsánatot kérjek, mert té is szömtelen vótál.

Nem várom. Már megtörtént – néztem rá megbocsájtóan, és felemeltem a kalapácsot. Elvette és nagyot nyelt. Megszívta az orrát, és sokáig nem láttam az arcát.

Már nem fáj a pofon. Boldog voltam, hogy a jó legyőzte bennem a rosszat, és nem követtem el végzetes hibát. A tekintetem anyámra siklott, a békebíróra, a lánra, ami összekapcsolt örökre bennünket.

Pár hét múlva apám ölelt először magához. Ütögette a hátamat és önmagával küzdve, elfülő hangon súgta.

– Jól van, fiam. Nem csalódtam benned. Helytálltál és embör löttél. Remélem, az is maradsz – engedett át anyámnak.

Daróczi Zoltán

Egykor volt egy hadifogság...

(Egy volt hadifogoly visszaemlékezései)

Novgorodban és környékén nem váltakozik az enyhe tél és a kemény tél. Csak kemény, kutya kemény tél létezik (gyakran -25 -30 °C, de nem ritka a -40 °C). Szerencsére időben és először jó téliruházatot kaptunk. Vattás nadrágot, pufajkát, filc csizmát, viseltes, ócska, de használható irhabundát, kucsmát, usánkát.

Bizony létfonosságú itt ez az öltözék, mert mín. 25 °C-ig kötelező a kinti munka. Mínusz 25 °C alatt megáll az élet. Civil, fogoly egyaránt pihen és melegszi.

Nálunk ugyan két-kétórás váltásokkal önként félnapokat dolgoztunk. Mínusz 30 °C-ig. Ha meg akartunk maradni télen is ezen a jó külső munkahelyen, vállalni kellett ezt is.

Jól emlékszem még 1946–47 telén azokra a hetes-kéthetes hóviharakra, amikor a Volhov jegén szánkón – mintegy 5 km távolságból farönköket szállítottunk. Napjában egyszer fordultunk. Tizen húztunk egy szánkót. Valósággal úgy küzdöttük előre magunkat méterről méterre, gyakran lapátolva. Arcunkat bekötöttük, csak a szemünkkel láttunk ki egy-egy keskeny résen keresztül. Alaszkai prémvadászokra emlékeztettünk. Úgy igyekeztünk, hogy déli 1–2 óra körül hazaérjünk.

Utána ebéd, szabadfoglalkozás. Szerettük ezeket a küzdelmes, kimerítő utakat, mert szabadon, kísérő nélkül tehettük meg.

Itt a téglagyárban töltöttük 1947 tavaszát és részben nyarat is. Júliusban bekerültünk a főlagerbe. Augusztusban kihelyeztek Sztaraja-Russzára, egy krumpli és zöldség-rakodó kommandóba. Sztaraja-Rusza az Ilmen tó és a Volhov csatorna találkozási pontjának a közelében fekszik. A várostól 4–5 km-re tanyáztunk a Volhov partján, ötvenen magyarok egy elhagyott faházban. Az volt a feladatunk, hogy a beérkező üres, öreg bárkát mielőbb megpakoljuk krumplival vagy sárgarépával. A teli uszályokat máris vontatták Leningrádba.

A környező kolhozok és szovhozok autói ontották a krumplit, sárgarépát egész nap. A hajók gyomrába fátrepnin cipeltük föl nyakunkban a megrakott kosarakat. Egyfajta körforgalom alakult ki. Menet közben egyfolytában „abrakoltunk”, mint az igáslovak – sárgarépát.

Délután pihenőt rendeltek el, részben azén, mert már alig vánszorogtunk, másrészt kilátásba helyezték, ha estére hajó érkezne, éjjel meg kell rakni. Bizony úgy tűnt, hogy ilyen harmatgyenge kondíció-

ban, ilyen kemény munkát aligha lehet végezni.

Aggodalmunk az éjjeli rakodásnál beigazolódott. Viharlámpák gyenge fényében, éjfél felé már csak néhányan imbolyogtunk a trepniken. Többen a megrakott kosárral együtt a hajóba pottyantak. Legtöbben a zöldséges raktárak falai mellett végkimerülten feküdtek, jártányi erejük sem volt.

A rakományért felelős major pedig egyre csak sürgette a munkát „Davaj-davaj”.

Végül Miletics, a horvátul beszélő tolmácsunk mégis jobb belátásra bírta. Megmagyarázta, hogy ezeknek az embereknek először néhány napig enni kell, hogy megerősödjenek. Sűrű káromkodások közepette, hazazavart bennünket.

Másnap reggel újra ott álltunk remegő inakkal a krumplihegyek között. Majorunk váratlanul előbukkant az egyik krumplidomb tövéből egy kupac szalma alól, ahol az éjszakát töltötte. Elrendelte, hogy azonnal lássunk hozzá a krumplifőzésnek.

Percek alatt kerítettünk egy üres benzines hordót, kivertük a fedelét, kövekre állítottuk. Tüzet raktunk alá, kiforráztuk és megkezdődött a „non-stop” krumplifőzés.

Az első főtt krumplikat a major kapta. Mi pedig beálltunk a menetbe, olyan formán, hogy folyamatosan útba ejtettük a krumplihordót. Egyik kezünkkel fogtuk a vállunkon lévő kosarat, a másikkal pedig főtt krumplit gyömöszöltünk a szánkba és csak ettünk és ettünk, útközben is. Csodát művelt a főtt krumpli. Szinte szemlátomást erőre kaptunk. Egy hét múlva a sárgarépától és a krumplitól teljesen kisimultunk. Könnyedén végeztük a munkát akár éjjel is, ha úgy adódott.

Eszembe jutott egy tragikus végű autótűz Sztaraja-Russzában. Megpakoltunk egy teherautót krumplival. Kísérőként ketten elhelyezkedtünk a tetején azzal a feladattal, hogy Sztaraja-Russzán segítünk lepakolni. Gyakran vettünk részt ilyen utakon igen nagy örömmel, mert teljesen szabadon, örök nélkül utaztunk.

Verőfényes szeptember eleji délután volt. Hasaltunk a krumpli tetején és önfeledten számoltuk az Ilmen tó tükrén a távoli fehér vitorlákat. A kanyargós, zezzugos, tagolt útszakaszon ide-oda zötykölődtünk. A sofőr Maruszjával, a normás lánnyal ült elől a fülkében. Kacagtak és évődtek egymással. Rendben lepakoltuk a városban a krumplit és az üres platóra felpakoltunk 3 hordó bentint egy magazinban.

„Szicsász” – szólta a sofőr, „Szagyítyesz” – üljetek le, és azzal befordultak Maruszjával egy mellékutca.

Kezdett alkonyodni. Még mindig egyedül gubbasztottunk a hordók tetején, amikor arra vetődött egy fiatal leszerelésre készülő őrmester. Szóba elegyedett velünk. Magyarázta, hogy leszerelő katona. Mi meg bemutatkoztunk, hogy „Vengerszkije vojénnie pléni” – „A, magyárszki – Kecskemet! Tam nicevo nyet kultura! Ja bil Kecskemet – Job tvaju maty” és széles jókedvében előrántott egy félliteres „Molnár és Moser” kölnit. Egyre csak itatni akart bennünket.

Közben éppen megérkezett a sofőr kurjongatva, zsebéből kandikáló vodkás üveggel, Maruszja kíséretében. Őrmesterünkkel pillanatok alatt összeölelkeztek és együtt ittak tovább. Kezdték mesélni kölcsönösen a háborús kalandokat, egyre jobban belemelegedve az ivásba is.

Egészen reánk esteledett. Kis idő múltán őrmesterünk egy gáláns gesztussal átnyújtotta Maruszjának a „Molnár és Moser”-t és felkapaszkodott hozzánk a hordók közé. Ahogy kiértünk a városból, kísérteties út kezdődött. Sofőrünk rákapcsolt, mint az örült. A vezetőfülke mindkét ajtaja vesztül, nyitottan himbálózott. Ő maga is sokszor hajszal híján majdnem kizuhant, de Maruszjának sikerült mindig az utolsó pillanatban visszarántani. Közben torkaszakadtából énekelt.

A benzineshordók vitustáncot jártak. Félelmetesen gurultak ide-oda. Mi pedig száguldottunk a szakadékos úton. Kétségbeesetten ugráltunk a hordók között, halálos rémületben. Ha a fiúke közelébe kerülünk, vertük a tetejét és ordítottuk „Sztosztajt”.

Ebben a pánikban a szegény őrmesterrel egyszerűen már nem törődhetünk. Hullarészen feküdt a kocsi alján. Eleinte próbáltuk cibálni, huszkodni a hordók elől, de később ez lehetetlen volt már.

Amikor megérkeztünk, remegve ugráltunk le a kocsirol, a sofőr félig kijózanodva, nevetve vert hátba bennünket, mint aki jó viccet csinált.

Arcára fagyott egy szempillantás alatt a nevetés, amint leemeltük az őrmester élettelen testét. Semmi külsérelmi nyomok nem voltak láthatók rajta. Kétségbeesetten élesztgettük, de minden hiábavalónak tűnt.

(folyt. köv.)

Dr. Forgó István

Marosi árvíz 1970

Mindenkit, aki kezébe veszi ezt az emlékezést, arra kérek, hogy figyelmesen olvassa, mert meg kell becsülni azokat, akik ebben a természeti csapásban-háborúban részt vettek. Én nagyra értékelem azt az erőfeszítést, tudást, akaratot, elszántságot, toleranciát, nélkülözést, amit akkor tanúsított Makó város és a környék lakossága, továbbá azt az óriási segítséget, melyet a megye, és az ország más tájairól nyújtottak az emberek, üzemek, intézmények, szervezetek, hivatalok, vízügyesek, fegyveres erők, a kormány és szervei.

Harminchét év telt el azóta, ez egy ember életében már az az idő, amikor visszaemlékezhet a múltra, érzékelheti, mit jelentett ez a veszély és az elhárításáért kifejtett küzdelem. Ha csak annyit tud meg róla, ami ebben az írásban szerepel, már elegendő ahhoz, hogy megértse, milyen veszélyben volt Makó város és környéke az 1970. évi árvíz idején.

A honismeret művelőit pedig arra kérem, derítsék fel azt, amit az egyes emberek megélték, hol tevékenykedtek, hogyan éltek át ezt a vészes időszakot.

Tisztában vagyok azzal, hogy sok apró, de lényeges kérdés itt nem szerepel. Csak a fő gondokat: a mit, miért és hol, hogyan kérdését rögzítettem.

Ugyanakkor elnézést kérek mindenkitől, hogy neveket nem említettem. Nem, mert akkor mindenki nevét fel kellett volna sorolni, az pedig képtelenség. Érezze magát mindenki győztesnek! Többek kérésére, de főleg fiam inspirálására fogtam tollat abban a reményben, hogy akinek köze volt, van vagy lesz Makóhoz, azok érthetően olvassák és tovább is adják az itt leírtakat, hiszen e sorok szerzője akkor a város és a védelem vezetője volt. Tehát hiteles.

Szerző

Árvizek

Árvizek a történelem kezdete óta mindig voltak és mindenkor lesznek, egyelőre elképzelhetetlen, hogy valaha is el tudjuk érni megszüntetésüket, csak kártételük korlátozható. Az ókori mondák világában is éppúgy felbukkannak az árvizek, mint az írott történelemben. Gondoljunk csak a Gilgames Eposzra és a Bibliára, vagy a magyar történelemben az 1751. évi tavaszi árvízre a Maroson, amely a makói szőlőket, kerteket és utakat öntötte el és tette tönkre, s ugyanebben az évben a karácsony tájékán érkezett marosi árvízre, amely a város területének 80%-át árasztotta és pusztította el.

Hasonló volt az 1821. évi árvíz, amikor a Maros átszakította töltését, és a várost elborította a víz, 474 házat elöntött, 58 467 út szőlőt elpusztított, a sóházban 10 474 mázsa sót elolvasztott, az utakat tönkretette, vagy az 1838-as jeges árvízre, mely Pest-Buda jelentős részét romba döntötte, vagy az 1879. évi szegedi árvízre, mely az Alföld legnagyobb városát pusztította el. Az egész világ közvéleményét megrázta az 1953-as évi hollandiai árvíz, melynek csaknem 2000 ember esett áldozatul, vagy 1967-ben a felső-olaszországi árvíz, mely különösen Firenzében okozott felmérhetetlen pusztítást. Itt volt az 1970. évi Tiszavölgyi nagy árvíz, amikor a Tisza és mellékfolyói együtt áradtak. Azóta is szinte nap, mint nap értesülünk az újságokból, rádióból, a televízióból nagy területeket, olykor országokat érintő árvíz katasztrófákról.

Az árvíz bonyolult természeti jelenség, kialakulása számos tényező kölcsönhatásának eredménye. Vegyük például az 1970-es nagy árvízet kiváltó tényezőket.

Az 1970. év első hónapjai már több évtizede nem tapasztalt, zord havazással köszöntöttek be. Az időjárásnak ezt a szokatlan alakulását, a hóolvadást és a tavasz folyamán ismétlődő rendkívüli csapadékokat a Tirren-tenger vidékéről egymást követő nyugat-keleti irányú ciklonvonulatok okozták. A helyzet május közepéig nem változott.

A kedvezőtlen időjárás hatására, Makón már január 6-án el kellett rendelni az I. fokú, január 21-én a II. fokú, február 2-án a III. fokú belvízvédelmi készültséget a város egész területére.

Mert a laposabb részeken: a Héderváry utca, Szűnyog utca és a Tisza utca által behatárolt területen, a Gépgyár, Lesi szőlő, Lehel utca, Puskin utca, Szent Háromság tér, Szent János tér, Kálvin utca, Batthyány utca térségéből meghosszabbított vonalon a Kürt utcáig, Honvéd egész területén és a külterületi szántóföldek jelentős részén a fakadó talajvíz, a hólé és a csapadékvíz támadott.

Lesi szőlőkből már januárban 21 családot kellett biztonságba helyezni, áttelepíteni rokonokhoz és kényszer- vagy váltólakásokba. Természetesen az állatok menekítése is megtörtént. A pincékben feltört a víz, lakások kerültek víz alá, váltak lakhatatlanná. A termőföldeken nagy foltokban állt a víz az őszi vetéseken. A tavasziakat nem tudták időben földbe tenni, felborult a vetésforgó, csak oda vetettek, ahova lehetett.

Frissen vágott barázdákkal és szivattyúkkal mentették az őszi vetéseket, de akkor még a Marosba emelték a vizet. A város belterületén 28 szivattyú éjjel-nappal, megállás nélkül dolgozott. Üzemelt a város szélén levő szivattyútelep. Az átázott talajú vízgyűjtőn május 8–12. között közel egyenletes napi megoszlással mintegy 50 mm csapadék hullott, s ez által a talaj telítődött. Közben április hónapban a Maroson már levonult egy közepesnek minősített árhullám. Az újabb rendkívüli esőzésből származó nagy intenzitású, koncentrált csapadék teljességében és azonnal lezúdult a lejtőn a Tisza irányába. **Ez az eső idézte elő a Maros felső szakaszán az eddig példátlan heves árhullámot, és indította el az árvizes időszakot.**

Az 1970-es árvíz jellemzője

Az 1970-es árvíz jellemzője volt, hogy együtt áradt az összes tiszai folyó. Az ún. Tisza-völgyi árvíz hevességével, rendkívüli magasságával, óriási víztömegével, a rendszer valamennyi folyójának egyidejű áradásával meghaladta mindazokat az árvízszinteket, amelyeket eddig valaha is mértek. Egymást követték a nagyobb-nál nagyobb hullámok, és heteken át támadták a gátakat, próbára tették emberek ezreinek hősies erőfeszítését, követelték valamennyi erőforrásunk mozgósítását.

Baljós romániai hírek

A Román Központi Árvízvédelmi Bizottság jelentése szerint: a Maros, Bega, Kraszna és az Olt folyók együtt áradtak, és óriási károkat okoztak. 800 ezer hektár föld került víz alá, 25000 állat pusztult el. Marosvásárhely, Segesvár, Gyulaféhevár, Déva és Arad jelentős károkat szenvedett. Arad megyében teljesen elöntötte az árvíz: Bules, Óbodrog, és Kovaszínét, részben Lippa, Opálos, Batta, Tótvárad helységeket, majd Sajtény-Nagylak övezetét, amelyből Arad megye 200 millió lejrel részesedett.

I. rész

Előzetes intézkedések

Nem enyhült a fenyegető árvízveszedelem a Maros mentén. A folyó makacsul tartotta magát, az Alsó Tisza vidéki Vízügyi Igazgatóság (ATIVIZIG) figyelmeztette a folyó menti települések tanácsi vezetőit a várható nagy veszélyre. Május 15-én műszaki ügyeletet állított be.

(folytatás az 5. oldalon)

(folytatás a 4. oldalról)

Készenlétbe helyezte az Árvízvédelmi Műszaki Osztagot. Nagylak térségében a Marosba torkolló Élővíz belvízcsatorna ún. „G” zsilipjét lezáratta, hajóparkját készenlétbe helyezte.

Május 16-án 18 órakor a makói vízmerce 398 cm-es állásánál sor került a II. fokú árvízvédelmi készütség elrendelésére a Maros mindkét védelmi szaka-

(folytatás az 1. oldalról)

Tulajdonképpen ez a múlt számunkban közölt „rejtvény” helyes megfejtése. Kérem, vegyék elő az áprilisi Sziesztát (remélem, gyűjtik!) és látni fogják, hogy a vers ezen elnevezések első szótgaiból készült. A biztonság kedvéért újra megmutatom:

A' Jeg, az Er, Lan, Vegy, Szell, Harm jut az évnek az első,

Por pedig és Hev, Der, Köd, Fagy, Hav utóbbi felére

A klasszikus versformákban kevésbé járatások számára Holéczy ugyanezt hazai versformában is megírta:

A' Jeges és Erős Langyossal, Vegyessel,
A' Szellős, Harmatos, Porossal, Hevessel,
A' Deres és Ködös, Fagyossal, Havassal
Foly az egész évben egymás után sorral.

Holéczy életéről és munkásságáról nem sikerült részleteket megtudnom. Kár, mert volt egy merőben új ideája: „Tizenkét jeles Magyar Fejedelem” nevéből akarta elnevezetni a hónapokat. Fel is sorolta őket. Miért éppen ezt a tizenkettőt választotta? Erről nem ír semmit. Érdekes viszont a javaslat aláírása:

„Érdemeljünk fiainktól hálát!

Köld Nagy Szokolyban 1833. Béla 29-én”

Az egyszerű felsorolás helyett olvassák az ajánlott hónapnevekből „alkotott” magyaros verset:

szán. Ezzel egy időben a román és a magyar területen a vízállások az alábbiak voltak:

Idő	Vízállás		
	Soborsin	Arad	Makó
1932. március	+500	+704	+580
1970. május 16., 18. ó.	+570	+368	+398

Az előre jelzett s az 1932. évi maximumot elérő, illetve meghaladó marosi árhu-

Árpád, Mátyás, József, Béla Ferdinánddal, Majd utána László, Lajossal, Istvánnal, Teréza és Ferenc, András Leopolddal Ekképp következnek a hónapok sorral.

Holéczy természetesen gondolt a latin versekkel pallózott elmékre is. Íme a fejedelmi hónapnevek hexameterben:

Árp és Máty, Jós, Bél, Ferd és Lász folynak először
Laj pedig, Ist és Ter, Fer 's And, Leop esnek utótra

A már említett Rummy a jeges, erős, langyos... stb. változatot azonnal elfogadta, de a fejedelmi sorozatot csakis történeti kalendáriumokba valónak tartotta.

Utóljára Vajda Pétert, „...irodalmunk nem csekély jelentőségű alakját” említem.

Ványolán született 1808. január 20-án és Szarvason halt meg 1846. február 10-én. Írói nyelvezete újszerű, dallamos, hajlékony, ragyogóan díszes, de soha nem dagályos. Az Irodalmi Lexikon szerint azt tette meg a prózában, amit Vörösmarty a költői nyelvben. Előkészítette az utat Jókai számára.

1834-ben megindította az első magyar ismeretterjesztő folyóiratot, a Garasos Tárt, 1838-ban pedig a Természet című folyóiratot. 1842-ben ő volt a Természetudományi Társaság első titkára, de kilépett onnan, amikor a társaság felvette a „királyi” jelzést. Nem véletlen tehát, hogy éppen ő, a természettudós író a hónapnevekkel együtt az egész naptárrendszert megújította volna.

lámot igen veszélyesnek ítélték meg az illetékesek, ugyanis a marosi védtöltések teljes szerkezeti magasságában, a Tiszától Ferencszállás térségéig a töltés 0–40%-a, e térségtől az országhatárig pedig 50–60%-a nem kapott vizet 1932., illetve 1942. év óta. Ezért a töltéstest felső harmadát, máshol felét – úgyiszlóván – alvó töltésnek tekintették.

(folyt. köv.)

Azt javasolta, hogy az év december 21-én kezdődjön, a „nap legalantibb állásánál”. Hét hónapnak 30, ötnek (szökőévben hatnak) pedig 31 napja lenne.

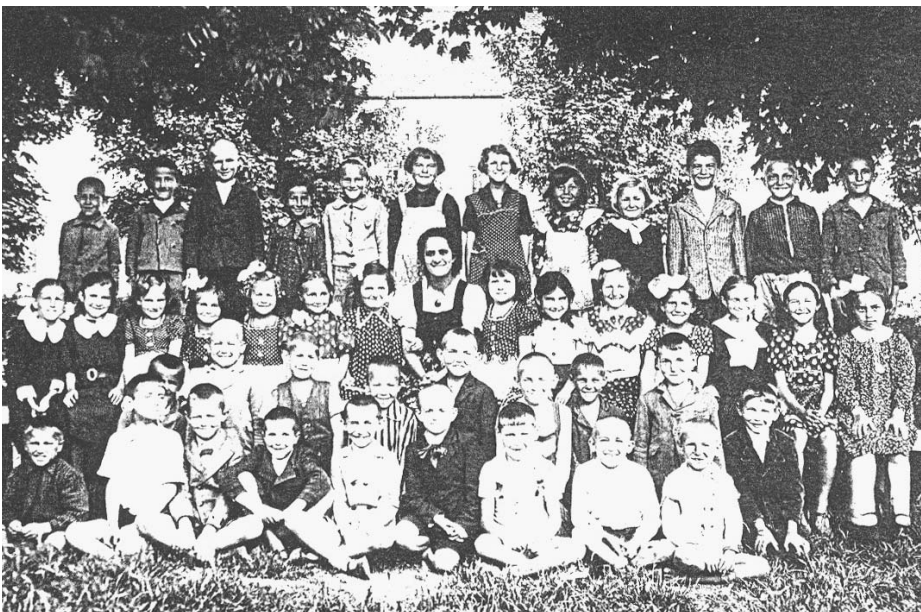
A hónapnevek az évszakokra utalnának, azonos módon. Pl. nyárhó előhava, nyárhó, nyárhó utóhava. De hogy rövidebb legyen, a végső megoldás: télelő, téllő, télutó – tavaszéő, tavaszó, tavaszutó – nyárelő, nyárhó, nyárutó – őszelő, őszó, őszutó

Ezzel bevezetem a nyelvi búvárkodást. Nem mintha a következő 150 évben nem lettek volna további kísérletek, de talán a nyelvújítás kora a legérdekesebb. Ebből az időszakból tudtam a legtöbb anyaghoz hozzájutni. Nagy részét Simai Ödön A magyar hónapnevekről című írásában találtam. A cikk 1910 novemberében jelent meg egy folyóiratban. Ennek már címe is érdekes: „MAGYAR NYELV közérdekű havi folyóirat a művelt közönség számára”

Befejezésül olvassanak el egy idézetet Simai Ödön említett cikkéből: „Ezek azok a próbálgatások, melyekkel nemzeti nyelvünkért igaz lélekkel buzgó íróink a külföldnek, a németeknek nyomába lépni igyekeztek abban a korban, midőn nyelvünk, kultúránk mai haladását alapozták, és a „maradiság” vádját e nemzetről végképp lerázták.”

Mendei Árpád

Képek a múltból...

1941. június. Makó, Aradi utcai Református Elemi Iskola 1–2. osztálya.

Tanítónő **Búzás Lászlóné Varga Margit**, akit szeretettel köszöntünk Pedagógusnap alkalmából.

A fotót közreadta:

Joó Istvánné Kovács Etelka

Rózsika elment...

Május 2-án, életének 84. évében elhunyt **Csala Sándorné Gyürösi Rózsika**, aki a vészkorszak idején több hónapon át bújtatta az ortodox zsidó Paskesz családot, megvédvé őket a népirtás borzalmától.

Ezért a tetteért – édesanyjával együtt – a Yad Vashem a Világ Igazai közé fogadta. Különleges ember volt. Őszinte és tiszta, tele szeretettel és derűvel. Aki ismerte, tudja: pótolhatatlan veszteség ért mindannyiunkat...

Rózsikát öt éve ismertem meg, amikor a makói vészkorszakról szóló könyvhöz gyűjtöttem adatokat.

Nagyon vártam az első találkozást.

Kíváncsi voltam, milyen lehet az az ember, aki 30000 helybeli kortársa közül egyetlenként adott menedéket nyolc megbélyegzett és kitaszított makói zsidónak.

Az Ardics utcai ház vaskapuja lassan kinyílt, majd kisebb-nagyobb kutyák társaságában megjelent egy apró, ősz asszony. Mosolygott.

Így láttam őt első találkozásunk idején, és így emlékszem rá ma is.

Hamar beesteledett. A kis konyhában ültünk, már égett a lámpa. Rózsika és férje, Sanyi bácsi felváltva meséltek. Háborúról, szegénységről és a hűségről, amelyet oly fontosnak tartottak. Rózsika lassan beszélt; érezni lehetett, hogy újra éli mindazt, amit elmond.

Megtudtam, hogy cukorkaárusok voltak, így kerültek kapcsolatba az ortodox zsidó Paskesz családdal.

Hamar megkedvelték egymást.

Rózsika megszerette a Paskesz gyerekeket, különösen Babit, a két-három éves szőke kislányt.

Közben dúlt a háború. Rózsika apja és vőlegénye valahol a keleti fronton harcolt, itthon pedig a „zsidókérdés” hozta lázba, vagy éppen készítette szöveggyűjtésre a jóérezsű makóiakat.

Először a kislányt, majd a Paskesz család többi tagját bújtatta el Rózsika és édesanyja. Nyolc kétségbeesett embernek adtak menedéket, és reményt a túlélésre. És talán még valamit: visszaadták a hitet az emberben, egy embertelen világban.

Öt hónap – egy örökkévalóság.

Tudom, hogy rettegés volt minden nap, minden pillanat, de Rózsika szeme csillog, mert a szépre emlékezik: a kis Babira, akit szinte gyermekeként szeretett, a 6–7 éves Bubira, akinek minden nap friss újságot vitt, és a négy éves Icura, aki nem evett az illatos húslevesből, mert az nem volt kóser.

Rózsika mosolyog...

Olyan dolgokra gondol, amelyeket nagyon nehéz lenne elmondani. Körülöttünk a kutyák és a macskák már alszanak; a konyhában húsleves és háziszappan szagát érzem, mint régen, gyermekkoromban.

Ekkor megszólal: „1949 volt. Májig emlékszem rá. A Maros parton, a MAK-pályán árultunk. Arra leltünk figyelmesek, hogy egy csomagokkal megrakott teherautó áll meg az úton. Paskeszék voltak.

Még el akartak búcsúzni tőlünk. Soha nem felejttem el...

Bécsbe mentek. Két fiú Izraelben, a harmadik fiú és Babi az Egyesült Államokban telepedett le. Ma is ott élnek. Mindannyian családot alapítottak, s az unokákkal-dédunokákkal együtt már több mint százan vannak.

A fiúk, ha sirlátogatásra jönnek Makóra, mindig meglátogatnak. Babikával – aki azóta nagymama – nem találkoztam. Remélem, talán még egyszer az életben viszontláthatom! Olyan nekem, mintha a gyermekem lenne, mintha a saját vérem volna. Mert nagyon szerettem ezt a kicsi gyermeket...

Márai Sándor írja, hogy „Amíg az embernek dolga van a földön, él.”

Rózsika nem hagyott maga után befejezetlen dolgokat. Teljes életet élt. Megvolt mindene, ami fontos: szerető társ, család, barátok. Tisztes szegénységben éltek, mégis gazdagabbak voltak legtöbbszörünkkel.

Elismerést a tetteért csupán hatvan évvel a történet után kapott.

2004-ben már beteg volt; a Paskesz család közbenjárására a Világ Igaza kitüntetését a szokásosnál gyorsabban ítélte oda a jeruzsálemi Yad Vashem.

És aminek mindennél jobban örült: hatvan év után Makón újra Babi szemébe nézhetett...

Boldogok az Igazak, mert ők örökké élnek...

Megőrizzük őket emlékezetünkben, mert különleges hagyatékokat hagytak ránk: az Igaz Emberséget.

Reményt, hogy az emberi faj nem sárkányfogvetemény, és még van remény.

Köszönjük ezt Neked Rózsika.

Elmondta: Urbancsok Zsolt

Tisztelt gyászoló gyülekezet, kedves barátaim!

A bölcs Salamon király szavai szerint mindennek megszabott ideje van, megvan az ideje minden dolognak az ég alatt. Megvan az ideje a születésnek, és megvan az ideje a meghalásnak. Megvan az ideje a sírásnak, és megvan az ideje a nevetésnek. Megvan az ideje a gyászoknak, és megvan az ideje az örömeink.

Még két éve sincs, hogy együtt ünnepeltük a Csala-Gyürsi családdal a megtiszteltetést és dicsőséget, ami Rózsit és megboldogult édesanyját érte, amikor beiktatták őket a világ jámborai sorába. És íme eljött a sírás ideje, mikor együtt gyászoljuk és siratjuk egy nemes és drága lélek elvesztését, mert gyászotok a mi gyászunk is.

Itt látjuk, hogy az élet mennyire csak tűnő árnyék, elfutó felhő, elvonuló szél, széthulló por és elszálló homok, a költő szavai szerint.

Borzalmas időszakban éltünk, amire ráillenek a költő Berzsenyi Dániel szavai:

Forr a világ bús tengere ó magyar

Ádáz Erynnis lelke uralkodik

S a föld lakóit vérbe mártott tőre

Dühös viadalra készíti

A Gyürösi család volt a mentőangyalunk, az ő segítségükkel jutott át családunk gyenge kis sarkája gyűlölet és üldöztetés viharos tengerén.

Szeretném Önöknek felolvasni az angol költő,

Kipling néhány sorát, amelyek nagyon jellemzik Rózsit.

Ha szíved mástól sokat nem akar

Ha bánni tudsz a könyörtelen perccel,

Megtöltöd, s mindig méltó sodra van

Tied a föld és minden ami rajta

És ami még több – ember leszel!

Artur Schopenhauer, a 19. század nagy filozófusa szerint az élet álom és a halál ébredés egy más világra. Szeretett Rózsikánk itthagytad az álmok világát, de mi, gyermekeink és unokáink mindaddig, amíg ál-

modni tudunk, álmodunk rólad és szüleidről, akik lehetővé tettétek nekünk, hogy továbbéljük az élet álmát.

Béke hamvaiddra, nyugodj békével drága Rózsika!

Elmondta: Paskesz Ervin

Szieszta Idősek Lapja

Kiadja: Makó Város Önkormányzata
 Felelős kiadó: Dr. Buzás Péter polgármester
 Felelős szerkesztő: Molnár László tanár, újságíró
 Grafikai tervezés: Karsai Ildikó grafikusművész
 Szerkesztőség: 6900 Makó, Béke u. 9.
 (Egyesített Népjóléti Intézmény)
 Szerkesztőbizottság:
 Bogdán Károly, Kácsik Jenő,
 Dr. Keczer Tamás, Tóth Istvánné
 Nyomás: Makói Nyomda
 Megjelenik 11.650 példányban.